

Els temes de la ceràmica de Paterna en el claustre de l'Estany ⁽¹⁾

Els temes de l'escultura romànica són un món complicadíssim en el qual refluix el saber secular recollit principalment en els llibres miniats dels monestirs. No sols les fonts literàries proporcionen temes ideològics, sinó les imatges resoltes de llurs miniatures. L'fluència s'estèn més enllà del purament didàctic i en els llibres troben els escultors també els temes purament ornamentals. Després dels llibres segueix com a font d'inspiració o de còpia els objectes mobles: els voris, els teixits musulmans, la ceràmica. Finalment, plana sobre els escultors i arquitectes el prestigi de l'antic món romà i de son successor l'imperi d'Orient. Per aquesta raó refluixen en els temes romànics totes les fonts que havien assadollat les races de l'Europa: el vell fons romà, l'Orient bizantí i musulmà, les supervivències de l'art prehistòric, les influències primitives cèltiques portades pels manuscrits carolingis fortament influïts dels irlandesos i dels coptes i, finalment, l'heràldica en les darreries del període.

Entre aquest món de formes es destaquen aquelles en què domina la figura humana. Llurs fonts són l'Antic Testament — el Gènesi principalment — el Nou Testament, la Vida dels Sants, les representacions del Calendari, algunes escenes de la vida popular, escenes de caça, de la vida domèstica i rural. A la fi del segle XII apareixen els temes d'origen literari, les faules, alguna escena de rudimentàries gestes feudals com la lluita dels Rocabertí i dels vescomtes de Cabrera amb el llac llegendari a Sant Cugat del Vallès; després, encara, els temes iconogràfics copiats de les arquetes i dels teixits morescos.

Fet el balanç d'aquest món de temes, hi ha un residu obscur, sense fàcil interpretació, que es troba en el claustre de l'Estany i l'origen del qual he cregut trobar-lo en els temes que ornena la ceràmica de Paterna.

Santa Maria de l'Estany era un petit priorat que existia ja cap a finals del rogo, elevat més tard a honors d'abadia. La seva església, de planta en forma de creu llatina, fou consagrada en 1133. Prop l'església hi ha un claustre pobre, d'aspecte rústic, la rusticitat del qual li havia donat fama de vellúria extraordinària. És de planta quadrada, amb corredors d'amplària diferent. Entre la sèrie llarga de sos capitells hi ha els temes religiosos que representen la vida de Jesucrist posada entre les dues grans fites extremes: la creació i primer pecat i el judici final. Fixem-nos solament en les representacions civils. Entre aquestes hi ha un grup interessantíssim en les ales Est, Sud i Oest, verament desconcertant.

En un d'ells hi ha una parella que es donen les mans com en una escena de casament (fig 223); l'home vesteix una túnica i una sobrecota fins als genolls; la túnica té

Fig. 223. — Capitell del claustre de l'Estany. Escenes de prometatge

Fig. 224. — Capitell del claustre de l'Estany. La dansa

(1) Comunicació llegida al Congrés d'Història de l'Art, de París, de 1921.

les mànegues ajustades, i la sobrecota, que sembla lligada al coll per un cordó, té les mànegues penjants com era moda cap el 1240 (1). La dona porta un vestit ajustat al cos, i als braços una jupa llarga i un vel rossegant que li cobreix la testa. En una altra representació del mateix capitell hi ha una escena de dansa (fig. 224): un músic amb túnica curta amplament folgada després de la cintura, amb cabellera ondulant com al temps de Lluís XIV, toca la viola; la dona, una joglaressa, que s'ha tret son ample vel, porta un estrany capell triangular ornat de pompons i té en ses mans unes petites peces de terra cuita que, com les castanyoles andaluses, marquen el ritme de la dansa, instruments de percussió que alguns

Fig. 225.—Capitells del claustre de l'Estany. Escenes de tocador i d'amor

Fig. 226. — Capitell de l'Estany (Fot. Mas)

pobles de llengua castellana usen encara i anomenen *tarreñas* o *tejuelas*, diminutiu de *tarro* o de *teja*. Consisteix en dues peces de terra cuita lligades als dits, amb les quals es produeixen cops secs. Tal es troba representat en les *Càntigas* de Santa Maria (2).

Altre capitell, vehí de l'anterior, completa la idea en dues escenes (fig. 225): en una la dama, en son *boudoir*, pentina i parteix sa llarga cabellera; en l'altra la dama i el cavaller es donen estreta abraçada. Els abillaments recorden els de les darreries del segle XII que reproduïx Quicherat (3). L'escena és banal per pensar en un origen literari.

La ceràmica de Paterna del Museu de Barcelona dóna nous elements d'estudi per a trobar l'explicació d'alguns d'aquests temes iconogràfics.

La primera coincidència de temes la trobarem en un dels capitells (fig. 226) en el qual la composició pot ser també derivada d'un teixit, tal com el que durant segles féu de frontal a l'altar major de Sant Joan de les Abadesses, avui al Museu de Vich. Dos paons o dues polles de Numida enquadren una ornamentació floral. Tal es troba en una de les més interes-

(1) Quicherat: *Histoire du Costume*, p. 175.

(2) Manuscrit J. b. s. de l'Escorial, càntiga 330. Vegi's l'edició de la Real Academia Española, Madrid, 1922, volum III, p. 33. Aquesta miniatura és comú en els llibres de poesia. De setze miniatures del *Cancionero de Ajuda*, en dotze, al costat del joglar hi ha la joglaressa que dansa al so de les *tarreñas*. (R. Menéndez Pidal: *Poesía Juglaresa y Juglares*. Madrid, 1924.) A Souvigny, al Borbonés, hi ha un capitell amb una escena de la vida dels joglars: dos músics, un toca l'arpa i altre la viola, mentre un tercer recita (Male: *L'art religieux au XII siècle*, p. 312).

(3) Obra citada.

Fig. 227. — Capitells del claustre de l'Estany

i del migdia d'Espanya: la dama d'un dels capitells danza també al so del petit instrument de percussió a les mans.

Jo no crec que sigui possible dubtar que els temes de la ceràmica de què parlem influeixen en el claustre de l'Estany i explica un rest de temes fins ara no esclarits.

Són vestits i costums usuals probablement al país valencià, conservador d'antigues costums moresques o supervivències indígenes trameses per la ceràmica de l'època.

Es aquesta una nova confirmació de la influència moresca en la nostra escultura romànica ornamental. La tesi de la influència persa de Mr. Dieulafoy, tramesa per l'intermedi musulmà, té en això una exacta i amplíssima confirmació.

La cronologia del claustre de l'Estany pot establir-se amb precisió. L'ala Nord immediata a la nau del temple és la més antiga; segueixen les ales Oest i Est; finalment, l'ala Sud, que és la més moderna. L'ala Nord és posterior a l'església, consagrada en 1133. En un capitell de l'ala Sud hi han unes peres, senyal heràldic parlant de l'abat Berenguer de Riudeperes, mort en 1329 segons una inscripció de son sepulcre en el mateix claustre. En altre capitell de la mateixa ala Sud hi ha representat un cavaller muntat, amb escut amb les armes de Cardona, que es repeteix en les gualdrapes del cavall. En els nostres segells, com en els de França, aquestes draperies heràldiques comencen vers 1226 i duren fins a la meitat del segle XIV. Les dades són concordants amb les establertes pel senyor Folch i Torres estudiant la ceràmica de Paterna (3).

J. P. C.

(1) Puig i Cadafalch, Falguera i Goday: *L'arquitectura romànica a Catalunya*, vol. III, fig. 1043. — *Gasetta de les Arts*, any I, n.º 2. Barcelona, 1928, p. 21.

(2) Puig i Cadafalch, Falguera i Goday: obra citada, vol. III, fig. 379.

(3) Puig i Cadafalch, Falguera i Goday: obra citada, vol. III, p. 164. — J. Folch i Torres: *La ceràmica de Paterna*. Barcelona, 1921.